

ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים בשנת 1962^{1,2}

חשבונות המוסדות הבנקאיים לשנת 1962 עומדים בסימן הפיחות. שערך יתרות הנכסים וההתחייבויות שהיו נקובים במטבע זר, או צמודים לשער החליפין של המטבע, והמשך הצבירה של נכסים והתחייבויות מסוג זה, הביאו לגידול בחשבונות בשיעורים העולים במידה ניכרת על אלה שהיו קיימים בשנים האחרונות.

לוח 1

הנכסים, ההכנסות, ההוצאות והרווחים של המוסדות הבנקאיים, 1960 עד 1962
(מיליוני ל"י)

העלייה לעומת השנה הקודמת				1962	1961	1960	
אחוזים *		מיליוני ל"י					
1962	1961	1962	1961				
51.7	25.6	936.1	369.2	2,747.4	1,811.3	1,442.1	נכסים (סוף השנה) חשבונות מקבילים
70.6	36.6	407.4	154.4	984.1	576.7	422.3	(סוף השנה)
36.3	28.8	54.9	33.8	206.1	151.2	117.4	הכנסות תפעוליות
35.1	29.2	49.1	31.6	189.0	139.9	108.3	הוצאות תפעוליות
51.3	24.2	5.8	2.2	17.1	11.3	9.1	רווח תפעולי
154.0	48.1	4.5	1.0	7.4	2.9	1.9	רווחי הון נטו

* הושבו לפי המספרים הבלתי מעוגלים.

אולם גם לאחר ניכוי הפרשי השערך וההצמדה עומדת בעינה העובדה ששנת 1962 היתה שנה של התרחבות רבה בפעילות המוסדות הבנקאיים. בניכוי הפרשים אלו, הגיע הגידול בנכסים ל-37 אחוזים — ובחשבונות המקבילים ל-36 אחוזים.

בחשבון ההכנסות וההוצאות ניכרת השפעת הפיחות בעיקר בתקבולי הריבית ובתשלומי הריבית על פיקדונות במטבע חוץ (דוגמת פז"ק ותמ"מ), שגדלו במידה רבה מאד. סעיפים שלא הושפעו במישרין מן הפיחות התרחבו אף הם בשיעור שלא נפל כמעט, במרבית המקרים, מזה שב-1961, שהיתה, כזכור, שנה של ההתרחבות ניכרת³.

¹ סקירה זו הוכנה על ידי מאיר חת.

² הסקירה מקיפה את הבנקים המסחריים והאגודות השיתופיות לאשראי, להוציא בנקים להשקעות (בנק החקלאות לישראל, הבנק לפיתוח התעשייה בישראל וכו') והבנקים למשכנתאות.

³ ראה סקר בנק ישראל מספר 17, אוגוסט 1962, עמ' 82.

לוח 2

פירוט ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1961 ו-1962

(אלפי ל"י)

אגודות שתופיות לאשראי		בנקים מסחריים						
אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		1962	1961	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		1962	1961	
1962	1961			1962	1961			
19.7	13.7	11,607	9,697	18.3	23.0	90,449	76,461	הכנסות
-3.8	-4.8	1,352	1,406	15.2	3.5	14,251	12,368	(1) ריבית ועמלות מהלוואות ושטרות שנוכו
23.7	17.5	10,255	8,291	18.9	27.6	76,198	64,093	א. הלוואות מפיקדונות הממשלה
								ב. הלוואות אחרות
21.1	16.1	1,308	1,080	131.1	45.0	37,132	16,068	(2) ריבית מפיקדונות
22.8	28.2	732	596	134.3	37.5	32,374	13,818	א. פיקדונות שהוחזקו בבנק ישראל
19.0	4.1	576	484	111.5	118.4	4,758	2,250	(במטבע ישראלי ובמטבע חוץ)
-15.1	7.2	645	760	43.3	48.3	14,498	8,022	ב. פיקדונות במוסדות אחרים
34.2	29.0	3,958	2,950	36.9	37.8	49,552	36,183	(3) ריבית ודיבידנדה מניירות ערך
31.7	28.6	3,700	2,809	28.2	35.8	37,279	29,068	(4) עמלות
83.0	38.2	258	141	72.5	46.2	12,273	7,115	א. שירותים בנקאיים
20.9	16.3	17,518	14,487	38.0	30.3	188,631	136,734	ב. עיסקות מטבע חוץ, ביטוח ונאמנות
								סך כל ההכנסות התפעוליות
20.9	15.2	6,718	5,556	24.6	25.9	63,999	51,357	הוצאות
21.3	16.4	5,693	4,693	24.0	24.4	54,253	43,766	(1) שכר ומשכורות ותשלומים נלווים
18.8	9.2	1,025	863	28.4	35.6	9,746	7,591	א. שכר, משכורות ופנסיה
								ב. תשלומים נלווים

15.4	18.9	4,197	3,638	62.3	39.4	61,081	37,632	(2) ריבית על פיקדונות הציבור
50.6	42.3	2,194	1,457	38.7	9.5	12,448	8,973	א. פיקדונות עובר ושב
87.0	114.0	172	92	120.7	5.7	7,829	3,548	ב. תכניות חיסכון מאושרות
-12.4	4.8	1,831	2,089	62.5	62.5	40,804	25,111	ג. פיקדונות אחרים (כולל פיקדונות במטבע חוץ)
27.0	15.1	2,401	1,890	23.8	18.4	16,755	13,539	(3) ריבית לאחרים
31.9	-16.8	1,248	946	20.3	9.5	10,579	8,793	א. פיקדונות ממשלה
-39.7	65.8	38	63	-7.1	17.0	1,531	1,648	ב. ניכיון משנה בבנק ישראל
26.6	88.2	1,115	881	49.9	55.4	4,645	3,098	ג. למוסדות בנקאיים וכספיים (כולל עמלות)
13.5	24.1	2,831	2,494	30.6	35.0	31,029	23,763	(4) הוצאות מינהליות ואחרות
9.2	25.5	1,977	1,810	28.5	36.1	23,422	18,227	א. הוצאות מינהליות
30.4	17.5	377	289	28.6	19.1	3,411	2,652	ב. פחת
14.5	28.5	418	365	37.5	32.1	3,217	2,339	ג. תרומות ומסים (להוציא מס הכנסה)
96.7	-21.1	59	30	79.6	151.2	979	545	ד. חובות רעים (נטו) *
18.9	17.7	16,147	13,578	36.9	30.4	172,864	126,291	סך כל ההוצאות התפעוליות
50.8	-1.7	1,371	909	51.0	28.7	15,767	10,443	הרווח התפעולי
								רווחי הון-נטו
..	..	61	—	..	—	1,368	—	(1) מהפרשי הצמדה **
..	..	78	—	47.6	77.8	3,884	2,632	(2) ממכירת ניירות ערך
..	..	19	38	103.7	-55.5	446	219	(3) ממכירת נכסים אחרים
..	..	5	-3	1,562	7	(4) מהערכה מחדש של נכסים
..	..	163	35	154.0	48.1	7,260	2,858	סך כל רווחי ההון נטו
62.5	4.8	1,534	944	73.1	32.4	23,027	13,301	סך כל הרווחים לפני תשלום מס הכנסה

* חובות שנמחקו והפרשה לחובות מסופקים, בניכוי חובות מחוקים שנגבו.
 ** ההכנסות מהפרשי הצמדה, בניכוי הוצאות והפרשות בקשר להתחייבויות צמודות.

שיעור הגידול של ההוצאות התפעוליות היה, שלא כב־1960 ו־1961, נמוך מזה של ההכנסות התפעוליות, כך שהרווח התפעולי עלה בשיעור מהיר מההכנסות. יתר על כן, בשנת 1962 היו למוסדות הבנקאיים רווחי הון ניכרים, ובסיכומו של דבר גדלו רווחיהם הכוללים (לפני תשלום מס הכנסה) ביותר מ־70 אחוזים.

מן הראוי לציין כי רווחי האגודות השיתופיות לאשראי גדלו ב־1962 במקביל לאלה של הבנקים, אם כי חלקן של האגודות במרבית סוגי העסקות הבנקאיות המשיך לרדת.

1. ההכנסות

השוואת התפתחות ההכנסות וההוצאות בשנים 1961 ו־1962 (ראה לוח 2) מצביעה על שתי עובדות בולטות:

(1) סעיפי ההכנסות וההוצאות של הבנקים בהם חל השינוי הגדול ביותר, קשורים בפיקדונות הנקובים במטבע חוץ, או הצמודים לשער החליפין של המטבע (בעיקר פו"ק ותמ"מ), והמפקדים בבנק ישראל. היעדר נתונים מפורטים אינו מאפשר הפרדת התקבולים והתשלומים המתייחסים לפיקדונות אלה מסעיפים כוללים יותר, אולם יהא עלינו לתת את הדעת על השפעתם ה"מנפחת" בעת ניתוח החשבונות.

(2) בכמה סעיפים חשובים של הכנסות והוצאות היתה ההתפתחות בבנקים שונה במגמתה מזו שבאגודות השיתופיות לאשראי, ויש איפוא צורך בדיון נפרד בכל אחד משני סוגי המוסדות. הריבית והעמלות מהלוואות ושטרות שנוכו הינם עדיין סעיף ההכנסה הגדול ביותר, אם כי משקלם בכלל ההכנסות הולך ופוחת בשנים האחרונות (ראה לוח 3). ירידה זו בולטת במיוחד בבנקים, בשל העלייה הרבה בתקבולי ריבית הקשורים בפיקדונות מסוג פו"ק ותמ"מ. תקבולים אלה, שהמוסדות הבנקאיים משמשים למעשה רק צינור להעברתם מבנק ישראל והאוצר למפקידים, מנפחים את החשבונות מצד ההכנסות וההוצאות גם יחד, וכתוצאה מוקטן חלקם של סעיפים אחרים בהשוואה לשנים קודמות, בצורה מלאכותית. אילו יכולנו לכלול במסגרת ההכנסות רק אותו חלק מן הריבית שאינו מועבר על־ידי המוסדות הבנקאיים למפקידים, היינו מקבלים תמונה נכונה יותר על משקלם של סעיפי ההכנסה וההוצאה השונים בחשבונות (התפתחות הרכב ההכנסות באגודות מייצגת לכן ביתר דיוק את השינוי במשקל סעיפי ההכנסה השונים).

אולם, גם ללא השפעת תקבולי הריבית הנוכרים ניכרת ירידת מה במשקל ההכנסה מהלוואות לסוגיהן. ההכנסות ממקור זה גדלות זה מספר שנים בקצב איטי יותר מן ההכנסה מעמלות שירותים (בבנקים ובאגודות כאחד) והריבית והדיבידנדה על ניירות ערך (בבנקים בלבד). בבנקים השתוותה כמעט תרומת העמלות בתוספת ההכנסות ב־1962 לזו של הריבית מהלוואות (ראה לוח 4). התפתחות זו משקפת שינוי במבנה פעילותם של מוסדות בנקאיים רבים, העוסקים יותר מבעבר במתן שירותים פינאנסיים. התרחבות עסקי תיווך השטרות בשנים 1961 ו־1962 תרמה כנראה אף היא לגידול ההכנסה מעמלות.

עם כל זאת חל גידול לא מבוטל גם בהכנסות מריבית על הלוואות לסוגיהן — 18 אחוזים, בקירוב, בבנקים ו־20 אחוזים בקירוב באגודות. בהיעדר נתונים מפורטים על התחלקות ההכנסות מסוגי ההלוואות השונים קשה לקבוע איזה חלק מתוספת ההכנסה נבע מגידול ביתרות האשראי, ואיזה חלק הינו תוצאה של שינוי בתשואה הממוצעת לסוגי האשראי השונים. אשר ליתרת אשראי הכוללת — היא גדלה בבנקים ביותר משליש, ומכאן שחלה ירידה בתשואה הממוצעת הכוללת.¹

¹ הגידול ביתרת האשראי בו מדובר כאן אינו זהה להרחבת אשראי הנידונה בפרק י"ד, עמ' 275, בדו"ח בנק ישראל 1962. הגידול כאן כולל הפרשי שערות והצמדה, הלוואות לתושבי חוץ ואשראי שהועבר לחשבונות המוסדות הבנקאיים אך לא ניתן עליהם השנה, שאינם כלולים בפרק י"ד.

חלק מן ההסבר להתפתחות זו קשור בגידול משקלו של האשראי מפיקדונות הממשלה ומפיקדונות קופות תגמולים ומוסדות מאושרים (מ-35 אחוזים ב-1961 ל-39 אחוזים ב-1962); יתכן כי גדל גם משקלו של האשראי מאמצעי הבנקים עצמם שחלים עליו הסדרים מיוחדים ביחס לגובה הריבית (דוגמת הקרן למימון היצוא ואשראי מוכוון אחר). יתרת האשראי הכוללת באגודות גדלה לעומת זאת ב-13.5 אחוזים בלבד, כך שחלה עליית-מה בתשואה הממוצעת על האשראי הניתן על-ידיהן ובאמצעותן.

בסעיף "ריבית שנתקבלה מפיקדונות" חל בבנקים גידול רב-ממדים (באגודות היתה העלייה מועטת יחסית), שהוא בעיקר תוצאה של הגידול הרב ביתרת פיקדונות מטבע החוץ המופקדים בבנק ישראל. הגידול בערכם של פיקדונות אלו בלירות ישראליות משקף בחלקו שיערוך היתרות שהיו קיימות ביום הפיחות, ובחלקו המשך צבירת פיקדונות שונים במשך 1962.¹

היתרה השנתית הממוצעת של פיקדונות מסוג פז"ק הגיעה בשנת 1962 ל-200 מיליון ל"י בקירוב לעומת פחות מ-75 מיליון ל"י ב-1961. יתר על כן, הריבית המשתלמת על פיקדונות אלה הועלתה לאחר הפיחות (מ-6 ל-7 אחוזים על פיקדונות המופקדים ל-12 חודש), במגמה להאיט את קצב ההמרה. היתרה השנתית הממוצעת של פיקדונות תמ"מ הסתכמה אף היא ב-1962 ב-200 מיליון ל"י בערך בהשוואה לכ-90 מיליון ל"י ב-1961. עיקר תקבולי הריבית על פיקדונות מטבע החוץ בבנק ישראל (האוצר נושא בשני שלישים מהוצאות ריבית אלו) משתלם על ידי המוסדות הבנקאיים כריבית לבעלי הפיקדונות, ומן הראוי היה לנכות תשלומים אלו מהתקבולים ולבטל בכך את השפעת הניפוח שיש לנוהג הקיים על חשבונות הבנקים. אולם כפי שנראה להלן, לא קיימת בסעיפי ההוצאות הפרדה בין ריבית על פיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, כך שאין בידינו לקבוע מה היו התקבולים, נטו.

עיקר הגידול בתקבולים מפיקדונות בבנק ישראל גובע, כאמור, מן העלייה ביתרת פיקדונות מטבע חוץ, אולם, גם ההכנסות מפיקדונות רגילים במטבע ישראלי גדלו. שיעורי הריבית המשתלמים על פיקדונות עובר ושב הופחתו אמנם במקצת ב-1962 (2.5% על 75 אחוזים מיתרות החובה, לעומת 2.75% ב-1961, ו-3.0% על יתרות עודפות, לעומת 3.375% ב-1961) אך בעקבות עלייה של קרוב ל-30 אחוזים ביתרה הממוצעת של הפיקדונות גדלו תקבולי המוסדות הבנקאיים ב-20 אחוזים בקירוב (מ-2.9 מיליון ל"י ב-1961 ל-3.5 מיליון ל"י ב-1962). שיעורי הריבית על פיקדונות לזמנים קצובים (ל-3 חודשים ול-9 חודשים) הועלו ב-1962 ב-¼ אחוז והוכנס סוג פיקדון חדש ל-12 חודש, הנושא ריבית של 5 אחוזים.² מכיוון שיתרת הפיקדונות לזמן קצוב היתה גבוהה ב-1962, בממוצע, בשליש משהיתה ב-1961, ברור כי ההכנסה מסוג זה של פיקדונות גדלה בשיעור רב יותר.³

סעיף הכנסה נוסף שחל בו השנה גידול ניכר בבנקים המסחריים הוא "ריבית ודיבידנדה מניירות ערך". יש בכך המשך לתהליך שניכר גם בשנה הקודמת. בנוסף לגידול בהשקעות בניירות ערך, ועליית ההכנסה כתוצאה מכך, עלתה גם התשואה הממוצעת מ-6.2 אחוזים ב-1961 ל-7.7.

¹ על חלקם של הפרשי השערוך בגידול יתרות הפיקדונות לסוגיהם ראה בדו"ח בנק ישראל לשנת 1962, ע"פ 263, 266.

² עד סוף 1961 הגיע משך הפיקדון המקסימלי ל-9 חודשים, והריבית ששולמה עליו היתה 4.0 אחוזים. עם הכנסת סוג הפיקדון החדש ניתנה למוסדות הבנקאיים אפשרות להעביר אליו סכומים שהיו מופקדים ל-9 חודשים.

³ דוחות המוסדות הבנקאיים אינם מפרדים את הריבית שנתקבלה מפיקדונות במטבע ישראלי ומפיקדונות במטבע חוץ, וגם מחשבונות בנק ישראל אי אפשר היה לקבוע את היקף הסכומים שנתקבלו על ידי המוסדות הבנקאיים בנין פיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי. הטעם לכך הוא שבנק ישראל מוכה את המוסדות הבנקאיים כריבית בתום תקופת הפיקדון — על סכום שהופקד לשנה במאוס 1962, שולמה ריבית בפברואר 1963. מבחינת חשבונות המוסד הבנקאי יש לזקוף להכנסות 1962 אותו חלק מן הריבית שהצטבר ב-1962, חישוב שאינו נעשה על ידי בנק ישראל. אין אנו יודעים, איפוא, מהו הסכום בו זיכו המוסדות הבנקאיים את הכנסותיהם בנין פיקדונותיהם הרגילים בבנק ישראל.

התפלגות ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1960 עד 1962

אגודות שיתופיות לאשראי			בנקים מסחריים			
1962	1961	1960	1962	1961	1960	
באחוזים מסך ההכנסות התפעוליות						
ה הכנסות						
66.3	66.9	68.5	47.9	55.9	59.3	(1) ריבית ועמלות מהלוואות
7.5	7.5	7.5	19.7	11.7	10.6	(2) ריבית מפיקדונות
3.7	5.2	5.7	6.1	5.9	5.1	(3) ריבית ודיבידנדה מניירות ערך
22.6	20.4	18.3	26.3	26.5	25.0	(4) עמלות שירותים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך ההכנסות התפעוליות
ה הוצאות						
38.3	38.4	38.7	33.9	37.6	38.9	(1) שכר, משכורות ותשלומים גלויים
24.0	25.1	24.6	32.4	27.5	25.7	(2) ריבית על פיקדונות הציבור
13.7	13.0	13.2	8.9	9.9	10.9	(3) ריבית לאחרים
16.2	17.2	16.1	16.4	17.4	16.8	(4) הוצאות מינהליות ואחרות
92.2	93.7	92.6	91.6	92.4	92.3	סך ההוצאות התפעוליות
7.8	6.3	7.4	8.4	7.6	7.7	הרווח התפעולי
באחוזים מסך הרווחים לפני מס						
89.4	96.3	102.7	68.5	78.5	80.8	(1) הרווח התפעולי
10.6	3.7	-2.7	31.5	21.5	19.2	(2) רווחי ההון גטו
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הרווחים לפני מס הכנסה

אחוזים ב-1962. יתכן כי חלק מן העלייה בהכנסה מניירות ערך בשתי השנים האחרונות מקורה בהשקעות הבנקים בניירות-ערך בעלי תשואה גבוהה יחסית¹. מן ההשקעות בניירות ערך הפיקו הבנקים גם הכנסות ניכרות בצורת רווחי-הון. יותר מרבע מן הגידול ברווחי ההון בשנת 1962 מקורו בעליית רווחי-ההון ממכירת ניירות-ערך.

צויין לעיל כי הכנסות המוסדות הבנקאיים מעמלות שירותים גדלו בשנים האחרונות מהר יותר מאשר הכנסותיהם מהלוואות. אין ברשותנו, עם זאת, נתונים מפורטים ל-1962 על הרכב ההכנסות לפי סוגיהן, אולם לאור נתונים חלקיים לשנת 1961 מסתבר כי השירותים העיקריים מבחינת ההכנסות הם: אשראי דוקומנטרי, עסקות מטבע חוץ, עסקות ניירות ערך לחשבון לקוחות והפצת ניירות ערך, גביית שטרות, ניהול חשבונות וערבויות². מתכונת זו של שירותים אופיינית לבנקים, שכן בין האגודות מצומצמים ביותר העסקים הקשורים במימון סחר החוץ ובמטבע חוץ.

¹ היתרה הממוצעת של מלווה קצר מועד ומלווה לשיכון עולים, שהחזיקו הבנקים. כחלק מהשקעותיהם מפיקוונות במסגרת תכניות החיסכון המאושרות, הגיעה ל-21 מיליון בערך ב-1961, ול-20 מיליון בקירוב ב-1962. יש להניח כי אין אלה כל ההשקעות בניירות הערך הנזכרים.

² ראה "רווחיות הבנקים המסחריים בישראל, 1956 עד 1961", מחלקת המחקר, בנק ישראל, 1963, לוח ט"ו בנספח, עמ' 95.

יש משום עניין גם בהשוואת התחלקות תוספת ההכנסות של המוסדות הבנקאיים (לוח 4). הירידה במשקל הריבית והעמלות מהלוואות בכלל הכנסות הבנקים, מפריזה כאמור בירידת חשיבותו היחסית של מקור הכנסה זה, בשל השפעתה המנפחת של הריבית מפיקדונות במטבע חוץ. עם זאת, היתה תוספת ההכנסה ממקור זה נמוכה ב־1962, גם במספרים מוחלטים, מאשר ב־1961. לעומת זאת היתה תוספת ההכנסה מריבית ומדיבידנדה על ניירות ערך ומעמלות גדולה ב־1962 מאשר ב־1961. גם באגודות תרמו העמלות סכום נכבד מתוספת ההכנסה, אך בהן נשמר ללא ערעור מעמדה של הריבית מהלוואות, כסעיף הכנסה עיקרי.

2. הוצאות

הוצאות המוסדות הבנקאיים גדלו גם הן בקצב מהיר, שנפל עם זאת במידת מה משיעור הגידול בהכנסות.

הוצאות הבנקים על שכר, משכורות ותשלומים נלווים עלו ב־1962 25 אחוזים בקירוב — שיעור נמוך מעט מאשר ב־1961. עלייה זו בהוצאות נובעת מגידול במספר העובדים הממוצע בשיעור של 11.1 אחוזים (9,337 לעומת 8,388 ב־1961) ומעלייה בשכר הממוצע לעובד ובתשלומים הנלווים לעובד ב־10.2 וב־15.4 אחוזים בהתאמה¹. בשנת 1961 גדל מספר העובדים הממוצע ב־14.4 אחוזים, ואילו השכר הממוצע והתשלומים הנלווים עלו ב־8.8 וב־18.6 אחוזים. העלייה המתונה יותר במספר העובדים ב־1962 קשורה בהאטת קצב פתיחת סניפים חדשים — ב־1962 נפתחו 34 סניפים לעומת 86 ב־1961 (עם זאת ברור מתוך השוואת המספרים המתיחסים לשתי השנים כי תוספת העובדים לא היתה קשורה רק בהרחבת רשת הסניפים).

הוצאות האגודות השיתופיות על שכר, משכורות ותשלומים נלווים גדלו ב־1962 בשיעור רב יותר מאשר ב־1961 — כ־21 אחוזים לעומת 15 אחוזים בקירוב. מספר העובדים הממוצע גדל בפחות מ־6 אחוזים (מ־1,015 ל־1,072), אולם השכר הממוצע לעובד היה גבוה ב־1962 ב־13.2 אחוזים מן השכר הממוצע ב־1961 והתשלומים הנלווים עלו ב־12.5 אחוזים על רמתם בשנה הקודמת. על אף קצב הגידול המהיר יותר בהוצאות האגודות על עובדיהן, נמוכים השכר הממוצע באגודות ב־10 אחוזים, והתשלומים הנלווים לעובדים בכ־8 אחוזים, מאלו שבבנקים.

התשלומים הנלווים היוו ב־1962 15.5 אחוזים מכלל ההוצאות על עובד בבנקים ו־15.7 אחוזים באגודות. בשנתיים האחרונות גדלו התשלומים הנלווים לעובד בבנקים בקצב מהיר יותר מאשר באגודות, בעוד שבגידול השכר ניכרה מתכונת הפוכה (ב־1960 עוד היו התשלומים הנלווים לעובד באגודות גבוהים מאשר בבנקים, בעוד שהשכר הממוצע לעובד היה נמוך בהן ב־15 אחוזים).

בסעיף ההוצאות השני בחשיבותו — תשלומי הריבית — חלה עלייה ניכרת, כמעט בכל סעיפי המשנה. סכום תשלומי הריבית על פיקדונות עובר ושב בבנקים עלה ב־1962 ב־38.7 אחוזים לעומת 1961, בעוד שהיתרה הממוצעת של הפיקדונות במטבע ישראלי ובמטבע זר כאחד גדלה ב־23.4 אחוזים בלבד. הסבר חלקי לכך מצוי אולי בעלייה הקלה במשקלם של פיקדונות מטבע החוץ, בעקבות הפיחות; פיקדונות מטבע החוץ היוו 11.2 אחוזים מסך פיקדונות עובר ושב ב־1961 ו־13.8 אחוזים ב־1962. הסבר נוסף עשוי להימצא בהחרפת ההתחרות בין המוסדות הבנקאיים להשגת פיקדונות מסוג זה (לאחר שההתחרות על פיקדונות לזמן קצוב נחלשה, כפי שיוסבר להלן). חיווק להסבר אחרון זה ניתן למצוא בעובדה שגם באגודות השיתופיות — בהן כמעט שאין פקדונות עובר ושב במטבע חוץ — גדלו תשלומי הריבית על פיקדונות עובר־ושב בשיעור רב יותר משעלתה יתרת הפיקדונות הממוצעת — 50.6 אחוזים לעומת 15.9 אחוזים. עובדה נוספת הראויה

¹ סך ההוצאות על עובדים, המובאות בלוח 2 כוללות גם תשלומי פנסיה שלא הובאו בחשבון בחישובי השכר והתשלומים הנלווים לעובד.

לוח 4

הרכב תופפת ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים 1961 ו-1962

אגודות שיתופיות לאשראי				בנקים מסחריים				
1962		1961		1962		1961		
אחוזים	אלפי ל"י	אחוזים	אלפי ל"י	אחוזים	אלפי ל"י	אחוזים	אלפי ל"י	
								ההכנסות:
63.0	1,910	57.4	1,165	26.9	13,988	44.9	14,280	(1) ריבית ועמלות על הלוואות
7.5	228	7.4	150	40.6	21,064	15.7	4,986	(2) ריבית מפיקדונות
-3.8	-115	2.5	51	6.7	3,476	8.2	2,614	(3) ריבית ודיבידנדה מגירות ערך
33.3	1,008	32.7	663	25.8	13,369	31.2	9,918	(4) עמלות
100.0	3,031	100.0	2,029	100.0	51,897	100.0	31,798	סך ההכנסות התפעוליות
								השימוש בהכנסות:
38.3	1,162	36.2	734	24.4	12,642	33.3	10,575	(1) שכר ותשלומים נלווים
18.4	559	28.5	578	45.3	23,499	33.4	10,631	(2) ריבית על פקדונות הציבור
16.9	511	12.2	248	6.2	3,216	5.5	2,108	(3) ריבית לאחרים
11.1	337	23.9	485	14.0	7,266	19.4	6,158	(4) הוצאות מינהליות ואחרות
15.2	462	-0.8	-16	10.3	5,324	7.3	2,326	(5) רווח תפעולי
100.0	3,031	100.0	2,029	100.0	51,897	100.0	31,798	סך הכל
								סך כל הרווחים
100.0	590	100.0	43	100.0	9,726	100.0	3,254	
78.3	462	-37.2	-16	54.7	5,324	71.5	2,326	(1) רווח תפעולי
21.7	12.8	137.2	59	45.3	4,402	28.5	928	(2) רווחי הון

לציון בהקשר זה היא שפיקדונות עובר ושב שאינם נמשכים על ידי שיקים, עליהם משתלמת ריבית גבוהה יותר מאשר על פיקדונות שיקים, היוו ב־1962 רק 38.2 אחוזים מכלל פיקדונות עובר ושב, לעומת 41.7 אחוזים ב־1961.

הגידול הרב בתשלומי ריבית על פיקדונות במסגרת תכניות החיסכון המאושרות מוסבר בחלקו בהענקת הטבות לחוסכים, לאחר הפיחות.

הנתונים שברשותנו על ריבית לפיקדונות לזמן קצוב אינם מבחינים בין פיקדונות במטבע ישראלי לפיקדונות מקבלי הפיצויים במטבע חוץ. ליקוי זה המור השנה במיוחד בשל העובדה שכיווני ההתפתחות בשני מרכיבי סעיף הוצאה זה היו שונים בתכלית. יתרת הפיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי במוסדות הבנקאיים פחתה מ־100.5 מיליון ל"י במוצע ב־1961 ל־73.0 מיליון ל"י במוצע ב־1962 — ירידה של 27.4 אחוזים (ב־1961, בה חלה האטה בצבירת פיקדונות לזמן קצוב גדלה היתרה הממוצעת ב־13.6 אחוזים, בהשוואה ל־1960). אין ספק כי ירידה מסדר גודל דומה חלה גם בתשלומי הריבית. הריבית על פיקדונות לזמן קצוב במטבע זר גדלה לעומת זאת בשיעור רב מטעמים שנוכרו לעיל. באגודות השיתופיות, בהן מעטים הפיקדונות לזמן קצוב במטבע זר, חלה ירידה בכלל התשלומים על פיקדונות לזמן קצוב, בשל הקטנת יתרת הפיקדונות במטבע ישראלי. הירידה בתשלומי הריבית על פיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי איזנה את העלייה בתשלומים על פיקדונות עובר ושב, וכנראה אף הפחיתה את משקל תשלומי הריבית על פיקדונות במטבע ישראלי, בכלל ההוצאות.

בתשלומי הריבית האחרים חלה ב־1962 עלייה גדולה מעט נוזו שב־1961, אולם התופעה העיקרית הראויה לציון היא הירידה בתשלומי הריבית על ניכיון משנה בבנק ישראל, בשל הצמצום בניכיון המשנה.

ההוצאות המינהליות, להוציא שכר ומשכורת, גדלו בבנקים בשיעור נמוך מאשר ב־1961 — 30.6 לעומת 35.0 אחוזים. באגודות השיתופיות היתה ההאטה בקצב הגידול ניכרת יותר — עלייה של 13.5 אחוזים ב־1962, לעומת 24.1 אחוזים ב־1961.

3. הרווחים

בשנת 1962 חלה עלייה ניכרת ברווחי המוסדות הבנקאיים. הרווח התפעולי בבנקים המסחריים ובאגודות השיתופיות עלה ב־51 אחוזים לעומת 1961. סך הרווח הנקי של הבנקים (לפני תשלום מס הכנסה) עלה ב־73.1 אחוזים, עקב גידול ניכר ברווחי ההון, והסתכם ב־23 מיליון ל"י בקירוב; הרווח הנקי של האגודות (לפני תשלום מס הכנסה) עלה ב־62.5 אחוז והסתכם ב־1.5 מיליון ל"י. בקרב הבנקים גדלו ב־1962 הרווחים התפעוליים של 17 בנקים, של 7 — פחתו, ורווחיהם התפעוליים של 2 בנקים נשארו ללא שינוי (ב־1961 עלו רווחי 18 בנקים, רווחי 4 — פחתו ו־3 נשארו באותה רמת רווח). באשר לרווח הנקי, הרי גדל היקפו ב־18 בנקים, ב־5 — פחת וב־3 נשארו ללא שינוי (ב־1961: ב־20 — גידול, ב־4 ירידה ואחד — ללא שינוי).

בקרב האגודות השיתופיות גדלו ב־1962 הרווחים התפעוליים של 17 (ב־1961 — 14) פחתו אלה של 8 (ב־1961 — 11) ואגודה אחת הרוויחה אותו סכום כבשנת 1961 (ב־1961 — 2), השינויים ברווח הנקי היו מקבילים.

הגידול ברווחים הביא עליית מה ביחס בין הרווחים להון העצמי (ראה לוח 5). עלייה זו ראויה לציון לאור העובדה שבשנת 1962 גדל ההון העצמי הממוצע של הבנקים (הון המניות והקרנות הגלויות בלבד) ביותר משליש וזה של האגודות ביותר מרבע.

¹ הירידה ביתרת הפיקדונות לזמן קצוב, שהחלה עוד במחצית השנייה של 1961 היתה קשורה כנראה, בהחשת עליית המחירים ובהתפתחות עסקי התיזון בשטרות. ראה דו"ח בנק ישראל לשנת 1962, פרק י"ד ע"ע 263, 266.

רווחיות המופרות הבנקאיים, 1961 ו-1962

האגודות השיתופיות לאשראי		הבנקים המסחריים*		
1962	1961	1962	1961	
אלפי ל"י				
13,575	10,635	68,363	50,173	ההון העצמי** (מוצע חודשי)
1,371	909	15,261	10,041	הרווח התפעולי
1,534	944	22,447	12,850	הרווח הנקי
797	441	13,197	8,630	הרווח הנקי בניכוי הפרשה למס הכנסה
אחוזים				
10.1	8.5	22.3	20.0	הרווח התפעולי באחוזים
				מן ההון העצמי
11.3	8.9	32.8	25.6	הרווח הנקי באחוזים
				מן ההון העצמי
				הרווח הנקי בניכוי הפרשה למס הכנסה
5.9	4.1	19.3	17.2	באחוזים מן ההון העצמי

* להוציא בנקים זרים שאין להם הון עצמי מקומי.

** ההון הנפרע והרזרבות הנלוות לפי הריגים וחשבונות החודשיים למפקח על הבנקים.